

Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin Afete Hazır Olma Durumu ve Hazırlık Algısı Ardahan Örneği

^{*1}Sezai Demirdelen and ²M. Ali AY

^{*1} Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı, Ardahan Üniversitesi Türkiye
² Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı, Ardahan Üniversitesi, Türkiye

Özet

Afetlerde sağlık hizmetlerinin en büyük hizmet grubunu oluşturan hemşireler, afete hazır olma durumları ve risk algıları, afet yönetimine katılımlarındaki etkin rolü ve toplumun sağlık refahının sürmesi için vereceği bakım ile toplumun en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, ölçeklerinin araştırmada kullanılan değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak ve likert tipi ölçekler uygulandığı için nicel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden hem nedensel-karşılaştırmalı desen hem de ilişkisel tarama desenine göre yürütülmektedir. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. SPSS yazılımı ile Independent Samples T Test, One-Way ANOVA, Pearson Korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizleri kullanılmaktadır.

Bu araştırmanın sonuçları, afet anında rol sahibi olan hemşireler üzerinde afet risk algısını ve hazırlık durumlarını artırmak, eğitim programlarını geliştirmek ve hemşirelerin afetlerle başa çıkma becerilerini kazandırmak amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgular, afete hazırlık aşamasında rehber olarak kullanılabilir. Ayrıca, araştırma, Türkiye Afet Müdahale Planlamasında (TAMP) yer alan kurumlardaki personellerin farkındalığını ve bilinçsel durumunu artırarak bütünsel afet yönetim sistemine katkı sağlama potansiyeli amaçlanmaktadır.

Key words: Afet, risk algısı, hazırlık, nitelikli eğitim

1. Giriş

Afet, toplumun tamamını veya belli bir kısmını etkileyen yaşamsal faaliyetleri durdurulan veya durma noktasına getiren beklenmedik şekilde ortaya çıkan yeri ve zamanı bilinmeyen ekonomik sosyal ve fiziksel kayıplar doğuran doğa teknolojik ve insan kaynaklı olaylardır [1]. Afetler dünyanın her yerinde farklı şekillerde ortaya çıkan can ve mal kaybı ile birlikte ekonomik, sosyal ve psikolojik travmalara neden olan aniden gelişen olaylardır [2]. Deprem, heyelan, orman yangını, dolu fırtınası, çekirge, volkanik patlama vb. insan hayatı, ekonomi ve çevre üzerinde yıkıcı etkilere neden olan olaylardır. Afetlerin yol açtığı hasarlardan tamamen etkilenmemek neredeyse imkânsız olsa da (i) erken uyarı stratejileri geliştirmek, olası riskleri en aza indirmek (ii) bu tür afetlere karşı dayanıklılık sağlayacak kalkınma planları hazırlayıp uygulamak (iii) kaynakları harekete geçirerek zararlarını azaltmak mümkün olabilir [3]. Afet direncine sahip olmak için şehirlerin, vatandaşları afetin tüm etkilerine karşı hazırlayan ve afet sonrası hasara yetkin müdahalede bulunan bir afet planına veya afet müdahale sistemine sahip olması gerekir [4]. Bu veriler ışığında afetlere dirençli hastanelerin yapılması hastane acil durum planlamalarının yapıp güncel tutulması ve plana dahil olan personellerinin afet bilincinin oluşturulması çok önemlidir. Afet yönetiminde başarılı olmak

*Corresponding author: Address: Nihat Delibalta Gölü Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Sivil Savunma Ve İtfaiyecilik Programı, Ardahan Üniversitesi, Ardahan TÜRKİYE. sezaidemirdelen@ardahan.edu.tr, 05464338793

için afet öncesi dönem olan hazırlık ve zarar azaltma politikası odak noktası olmalıdır. [5]. Okuryazarlık kavramı popüler olmakla beraber, farklı çeşitlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biride afet okuryazarlığıdır. Doğal afetler insanların etkisi olmadan şiddetine, süresine, meydana geldiği yere ve nüfusa göre değişen oranlarda can ve mal kaybına neden olan doğa olaylarıdır[6]. Toplumun yeterince bilgilendirilmemesi, olası bir afete karşı hazırlıksız olması, kurumlar arası koordinasyondaki aksaklıklar gibi çeşitli faktörler, ciddi hasar ve ölümlere neden olabilmektedir[7].

2. Materyal ve Metot

Bu çalışma, kamu hastanelerinde görev yapan hemşirelerin afetlere hazırlık durumunu, afet yönetimine katılımlarını ve afet algılarını inceleyen kapsamlı bir araştırmadır. Afetler, sağlık sistemlerini ve toplumun genel refahını ciddi biçimde tehdit eden olaylardır. Bu nedenle, afet yönetimi sürecinde sağlık çalışanlarının yeterli bilgi, beceri ve hazırlık düzeyine sahip olmaları, kriz anlarında etkin müdahale sağlanması ve toplum sağlığının korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Hemşireler, sağlık sisteminin en geniş profesyonel grubunu oluşturmaları nedeniyle, afetlerde en ön safta yer alan ve afetin olumsuz etkilerini hafifletmede kritik rol oynayan sağlık çalışanlarıdır.

2.1. Problem cümlesi

Ardahan Devlet Hastanesinde çalışan hemşirelerin afet hazırlık düzeyi ve afet algısı ne düzeydedir?

2.2. Araştırmanın amacı

Araştırma, tanımlayıcı tipte bir çalışmadır. Bu çalışmanın amacı, Ardahan Devlet Hastanesinde görev yapan hemşirelerin afete hazır olma durumu ve risk algılarını belirlemek ve algı düzeylerinin çeşitli değişkenlerin etkisini ölçmektir.

2.3. Araştırmanın önemi

Çalışma, afetlere hazırlık düzeyine etki eden farklı faktörleri değerlendirmekte ve bu faktörlerin hemşirelerin afetlere yönelik tutumları, risk algıları ve hazırlık düzeyleri üzerindeki etkisini anlamaya çalışmaktadır. Araştırmada, hemşirelerin eğitim düzeyleri, afet deneyimleri, afet eğitimlerine ve tatbikatlarına katılım durumları gibi değişkenlerin afete hazırlık algıları ve müdahale kapasiteleri üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışma, afet yönetimi alanında hemşirelerin rolünü daha iyi anlamamızı sağlamaktadır ve bu rolün etkinleştirilmesi için hangi alanlarda iyileştirmeler yapılması gerektiğine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

2.4. Araştırmanın kapsamı

Çalışma kapsamında Ardahan Devlet Hastanesinde çalışan hemşirelere ulaşılarak üç alt faktörden oluşan (Hazırlık evresi, Müdahale evresi, Afet Sonrası evre) afete hazırlık evresini ölçen anket

formu uygulanmıştır. Anket formu kapsamında cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma süresi, afete maruz kalma durumu, afet planında yer alma durumu, afetler ile ilgili faaliyete katılma durumu, afet planı olma durumu, afet konusunda ne kadar donanımlı olma durumu değişkenlerin afete hazırlık algısı alt faktörler arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Toplamda Ardahan Devlet Hastanesinde görev yapan 125 hemşireden 75 kişiye ulaşılmıştır.

2.5. Veri toplama araçları ve yöntem

Araştırma, tanımlayıcı tipte bir çalışmadır. Araştırmanın verileri “Hemşirelerin Afete Hazır Olma Durumu ve Hazırlık Algıları” isimli çalışmada geliştirdiği ölçek ile ele alınmıştır[8]. toplanmıştır. Hemşirelerin Afete Hazırlık ve hazır olma algıları puan sklası; 0 ile 1.99 arasında olanlar ‘yetersiz hazırlık algısı’, 2 ile 3,99 arasında olanlar ‘orta düzeyde hazırlık algısı’, 4 ile 5 arasında olanlar ‘güçlü hazırlık algısı’ olarak yorumlanmıştır. Çalışmada afet hazırlık ve risk algısı ölçeği güvenirlik analizinde Cronbach katsayı değeri 0.89 olarak belirlenmiş ve bu, ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

2.6. Araştırmanın etik yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan gerekli onay (Karar No: E-67796128-800-2400021410) alınmıştır. Araştırmanın gerçekleştirildiği Ardahan İl Sağlık Müdürlüğü Kurum izni (02.09.2024 tarih ve E-26687954-799-252796584) alınmıştır.

3. Bulgular

Katılımcı hemşirelerin normal dağılım gösterdiğini ve genel olarak afete hazırlık durumları orta düzeyde ($\bar{x}=3.72$) olduğu görülmektedir. Çalışmadan elde edilen veriler, hemşirelerin büyük çoğunluğunun afetler konusunda belirli bir farkındalığa sahip olmasına rağmen, bu farkındalığın uygulamaya yansıyan hazırlık düzeyine ulaşmadığını göstermektedir. Hemşirelerin birçoğunun afet eğitimine katılmamış olması ve afet tatbikatlarına katılım oranının düşük kalması, genel hazırlık durumunu olumsuz etkileyen önemli bir faktördür. Hemşirelerin eğitim düzeyleri, afetlere yönelik algılarını ve hazırlık durumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Çalışmanın verileri, lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip hemşirelerin afet algısının ve hazırlık düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir ($p < .05$). Lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip katılımcılar, afetlere müdahale ve hazırlık konularında kendilerini daha yetkin hissetmekte ve afet yönetimi sürecinde aktif olarak rol alabileceklerini düşünmektedir. Afet eğitimi almış hemşirelerin afet hazırlığına olan katkıları, eğitim almayanlara kıyasla oldukça yüksektir ($p < .05$). Çalışma sonuçları, teorik ve uygulamalı afet eğitimi almış hemşirelerin afetlere daha yüksek düzeyde hazırlıklı olduklarını ve afet anında daha etkili müdahale edebileceklerini ortaya koymaktadır. Afet tatbikatına katılan hemşirelerin afetlere müdahale açısından değerlendirilmesi Afet tatbikatlarına katılan hemşirelerin afetlere müdahale açısından değerlendirilmesi, bu tatbikatların hemşirelerin bilgi, beceri ve hazırlık düzeylerini önemli ölçüde artırdığını göstermektedir ($p < .05$). Çalışmada afet tatbikatlarına katılan hemşirelerin afetlere daha güvenle müdahale edebileceği ve bu tür kriz durumlarında liderlik rolünü üstlenebileceği anlaşılmaktadır. Yaşı daha büyük ve meslekte daha kıdemli olan hemşireler,

afetlere yönelik daha yüksek bir hazırlık algısına sahip olduklarını belirtmişlerdir ($p < .05$). Bu, deneyimle birlikte bilgi ve becerilerin gelişmesi ile açıklanabilir. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip hemşireler (lisans ve üstü), afet risk algısında ve afetlere yönelik hazırlıkta daha yüksek bir seviyede yer almaktadır ($p < .05$). Eğitim seviyesinin artması, hemşirelerin afet yönetimi bilgilerini ve becerilerini geliştirmektedir. Daha önce afet deneyimi yaşamış olan hemşirelerin afet risk algısının ve afetlere hazırlık düzeyinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir ($p < .05$). Afet deneyimi, hemşirelerin afet yönetimi süreçlerini daha iyi anlamalarına ve bu tür durumlarda daha etkin bir şekilde hareket edebilmelerine olanak tanımaktadır. Afet eğitimi almış hemşirelerin afetlere yönelik hazırlık algıları ve risk değerlendirme kapasiteleri, eğitim almayanlara göre çok daha yüksektir ($p < .05$). Eğitimlerin teorik ve pratik bileşenlerle desteklenmesi, hemşirelerin afetlere müdahale kapasitesini artırmakta ve toplum sağlığını sürdürme konusundaki rollerini güçlendirmektedir. "Afet" kavramı hakkında katılımcıların çoğu temel düzeyde bilgiye sahip olsa da, afet yönetimi ve hazırlığı konusunda eğitim almış katılımcı sayısının az olduğu gözlemlenmektedir ($p < .05$). Bu durum, hemşirelerin afete hazır olma durumlarını etkileyebilir.

4. Tartışma

Bu çalışmada hemşirelerin afet risk algısı ve hazırlık düzeyleri orta seviyede olduğu görülmektedir. Hemşirelerin bulundukları kurumda afet planında yer almaları, afet deneyimi yaşamaları ve afet eğitimi almaları afet risk algılarını ve hazırlık seviyelerini olumlu yönde etkilemektedir. Literatürde yapılan araştırmalara göre hemşirelerin afet risk algılarının yüksek olduğu görülmekte olup afet eğitimi almaları, afet planında yer almalarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir[8]. Bu durumda ortaya çıkan sonuç demografik bilgilerdeki farklılıklar da göz önünde bulundurarak çalışmamızı destekler niteliktedir. Afet deneyimi yaşayan hemşirelerin afet risk algılarının ve hazırlık düzeylerinin afet deneyimi yaşamayan hemşirelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Literatürde yapılan araştırmalara göre afet deneyimi yaşayan personellerin ölçek ile pozitif bir ilişki ortaya koyduğu görülmektedir[9,10].

Sonuçlar

Çalışma sonuçları, hemşirelerin afetlere hazırlık durumlarının eğitim düzeyi, afet tatbikatlarına katılım, afet deneyimi ve çalıştıkları birim gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değiştiğini ortaya koymuştur. Eğitim seviyesi ve afet eğitimi alma durumu, hemşirelerin afetlere hazırlık ve müdahale kapasiteleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer önemli bulgu, afet tatbikatlarına katılan hemşirelerin afetlere müdahale kapasitesinin artmasıdır. Tatbikatlar, hemşirelerin afet anında karşılaşılabilecekleri gerçek durumlara yönelik bilgi ve becerilerini pekiştirmekte ve kriz anında hızlı ve doğru kararlar almalarını sağlamaktadır. Ancak, tatbikatlara katılım oranının düşüklüğü, afetlere hazırlık konusunda bazı zayıflıklar olduğunu ve bu durumun sağlık hizmetlerinde aksamalara yol açabileceğini göstermektedir. Afet yönetiminde etkili bir müdahale için hemşirelerin bilgi, beceri ve yetkinlik düzeylerinin artırılması kritik önem taşımaktadır. Hemşirelerin sadece afetzedelere yönelik tıbbi yardım sunmakla kalmayıp, aynı zamanda kriz anında kaynak yönetimi, toplumun bilinçlendirilmesi ve sağlık hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması gibi çeşitli sorumlulukları olduğu dikkate alındığında, bu konudaki

hazırlığın artırılması toplumsal sağlığın korunması açısından da gereklidir.

Kaynaklar

- [1] Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü, Ankara; 2014.
- [2] Sözcü, U. Doğal Afetler ve Doğal Afet Okuryazarlığı. Ankara: Pegem Akademi; 2019.
- [3] Geospatial, <https://www.geospatialworld.net/article/disaster-management/> 2019.
- [4] Kim J, Park S, Kim M. Safety map: Disaster management road network for urban resilience. Sustainable Cities and Society, 2023; 96:104650.
- [5] Gülhan ŞEN, Ersoy G. Hastane afet ekibinin afete hazırlık konusundaki bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2017; 6(4):122-130.
- [6] Güneş F. Okur-yazarlık kavramı ve düzeyleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1994; 27(2): 499-507.
- [7] Dökmeci AH, Merinç F. Namık Kemal Üniversitesi Öğrencilerinin Temel Afet Farkındalığının Değerlendirilmesi. Afet ve Risk Dergisi, 2018; 1(2): 106-113.
- [8] Özcan F. Hemşirelerin afete hazır olma durumu ve hazırlık algısı. Master's thesis, Marmara Üniversitesi Turkey; 2013
- [9] Al Khalaileh MA, Bond E, Alasad JA. Jordanian nurses' perceptions of their preparedness for disaster management. International emergency nursing, 2012; 20(1):14-23.
- [10] Baack S, Alfred D. Nurses' preparedness and perceived competence in managing disasters. Journal of nursing scholarship, 2013; 45(3):281-287.